

Tekmeria

Vol 12 (2014)

(2013-2014)

γεγενῆσθαι. μνηύεται οὖν ἀπὸ μετοίκων τέ τινων καὶ ἀκο-
 λούθων περὶ μὲν τῶν ἑλλήνων δὲ ἀγαλμάτων
ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΥΡΙΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
 ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ
 NATIONAL HELLENIC RESEARCH FOUNDATION
 INSTITUTE OF HISTORICAL RESEARCH
 SECTION OF GREEK AND ROMAN ANTIQUITY
 παιδιᾶς καὶ
 οἴκλαις ἐφ' ὕβρει τῶν καὶ τῶν Ἀλκιβιάδην ἐπηγιῶντο. καὶ
 αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες οἱ μάλιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἀχθόμενοι
 ἐμποδῶν ὄντι σφίσι μὴ αὐτοῖς τοῦ δήμου βεβαίως προεσθάναι,
 καὶ νομίσαντες, εἰ αὐτὸν ἐξελάσειαν, πρῶτοι ἂν εἶναι, ἐμεγά-
 λυνον καὶ ἐβόων ἐπὶ τὸν δήμον καταλύσει τά τε μυστικὰ καὶ
 ἢ τῶν Ἑρμῶν τῶν τεκμήρια εἴη αὐτῶν ὅτι οὐ
 μετ' ἐκείνου ἐπράχθη, ἐπιλέγοντες τεκμήρια τὴν ἄλλην αὐτοῦ
 ἐς τὰ ἐπιτηδεύματα οὐ δημοτικὴν παρανομίαν. ὁ δ' ἔν τε
ΣΥΜΒΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΥ
 ΚΟΣΜΟΥ • CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF THE GREEK
 AND ROMAN WORLD • CONTRIBUTION À L'HISTOIRE DU
 MONDE GREC ET ROMAIN • BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE
 DER GRIECHISCHEN UND RÖMISCHEN WELT • CONTRIBUTI
 PER LA STORIA DEL MONDO GRECO E ROMANO
 αὐτοῖς αἰ ἐτοῖμος ἦν
 πρὶν ἐκπεῦ
 γὰρ καὶ τὰ τῆς
 τι εἰργαστο, δίκην δοῦναι, εἰ δ' ἀπολυθείη, ἄρχει. καὶ
 ἐπεμαρτύρητο μὴ ἀπόντος περὶ αὐτοῦ διαβολὸς ἀποδέχεσθαι,
 ἀλλ' ἤδη ἀποκτείνειν, εἰ ἀδύνατον καὶ ὅτι σωφρονέστερον εἴη
 μὴ μετὰ τοιαύτης αἰτίας, πρὸς διαγνώσιν, πέμπειν αὐτὸν ἐπὶ
 τοσοῦτῳ στρατεύματι. (2013-2014) διότις τό τε στράτευμα
 μὴ εὖνον ἔχη, ἦν ἤδη ἀγωνίζηται, ὃ τε δήμος μὴ μαλα-
 κίζηται θεραπεύων ὅτι δι' ἐκείνου οἱ τ' Ἀργεῖοι ξυνηστράτευον
 καὶ τῶν Μαντινέων τινές, ἀπέτρεπον καὶ ἀπέσπενδον, ἄλλους
 ῥήτορας ἐνιέντες οἱ ἔλεγον νῦν μὲν πλεῖν αὐτὸν καὶ μὴ
 κατασχέειν τὴν ἀναγωγὴν, ἐλθόντα δὲ κρίνεσθαι ἐν ἡμέραις
 ῥηταῖς, βουλόμενοι ἐκ μέζονος διαβολῆς, ἦν ἐμελλον ῥῶον
 αὐτοῦ ἀπόντος ποριεῖν, μετὰ πειστρον κομισθέντα αὐτὸν ἀγω-
ATHENS 2015
 νίσασθαι. καὶ ἔδοξε πλεῖν τὸν Ἀλκιβιάδην.
 Μετὰ δὲ ταῦτα θέρους μεσοῦντος ἤδη ἢ ἀναγωγὴ ἐγγίγνεται

Οἱ Venethi στα Getica του Ιορδάνη: πρόγονοι των Σλάβων;

Γεώργιος Θεόδωρος Καρδαράς

doi: [10.12681/tekmeria.290](https://doi.org/10.12681/tekmeria.290)

To cite this article:

Καρδαράς Γ. Θ. (2015). Οἱ Venethi στα Getica του Ιορδάνη: πρόγονοι των Σλάβων;. *Tekmeria*, 12, 9–28.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.290>

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΔΑΡΑΣ

Οι Venethi στα *Getica* του Ιορδάνη: πρόγονοι των Σλάβων;

Οι μαρτυρίες του Ιορδάνη στα μέσα του 6ου αιώνα για τους Venethi αποτελούν μία ψηφίδα στο ζήτημα της εθνογένεσης των Σλάβων και του εντοπισμού της αρχικής τους πατρίδας. Σε αυτό το ζήτημα, οι κυριότερες απόψεις στη σύγχρονη έρευνα αφορούν α) την περιοχή της Πολεσίας, η οποία καλύπτεται από τα έλη του Πριπέτ, στο έδαφος της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας, β) την περιοχή μεταξύ του Όντερ και του Βιστούλα στην Πολωνία και γ) τον χώρο μεταξύ του Άνω Δνεϊστερου και του Άνω Προύθου στα Καρπάθια.¹ Η ιδιαιτερότητα του Ιορδάνη έγκειται στο γεγονός ότι «ανακαλύπτει» εκ νέου έναν λαό ξεχασμένο για αιώνες, ο οποίος είναι γνωστός από μαρτυρίες αρχαίων συγγραφέων του 1ου και 2ου αιώνα μ.Χ. Η αμφιλεγόμενη αναφορά στους Venethi προκάλεσε έντονη συζήτηση γύρω από την πιθανή ιστορική συνέχεια αυτού του λαού και την ταύτισή του με τους προγόνους των πρώιμων Σλάβων (Σκλαβηνών και Αντών), στους οποίους αναφέρονται πολλοί βυζαντινοί συγγραφείς, σύγχρονοι ή μεταγενέστεροι του Ιορδάνη.

Στο ιστορικό έργο *Getica* του Ιορδάνη, που ολοκληρώθηκε μάλλον το 551,² εμφανίζεται ένας λαός τον οποίο αγνοούν άλλες πηγές της ύστερης Αρχαιότητας: οι Venethi. Σύμφωνα με το κεφ. 34:

«... ανάμεσα σε αυτούς τους ποταμούς βρίσκεται η Δακία, την οποία περιβάλλουν σαν στεφάνι οι ψηλές Άλπεις [ενν. τα Καρπάθια]. Κοντά στην αριστερή κορυφογραμμή, που τείνει προς τα βόρεια, από τις πηγές του Βιστούλα και επάνω, κατοικεί ο πολυάριθμος λαός των Venethi, ο οποίος καταλαμβάνει μεγάλη έκταση. Ωστόσο, τα ονόματά τους έχουν τώρα περάσει σε διάφορα φύλα και περιοχές, που ονομάζονται κυρίως Σκλαβηνοί και Άντες.»

Διαφοροποιημένη εμφανίζεται η πληροφορία του κεφ. 119:

«Μετά τη σφαγή των Έρουλων, ο Ερμανάριχος επιτέθηκε στους Venethi. Αυτός ο λαός, αν και απειροπόλεμος, ήταν πολυάριθμος και

1. W. Hensel, «Problèmes d'une qualification ethnique des sources archéologiques», *SlAnt* 18 (1971) 35-36· Barford, *Early Slavs* 41-42.

2. Για τις θέσεις γύρω από τον χρόνο της συγγραφής του έργου, βλ. F. Curta, *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700* (Cambridge 2001), 39 σημ. 11.

προσπάθησε να αντισταθεί. Όμως ένα μεγάλο πλήθος δειλών δεν ωφελεί, ιδιαίτερα όταν ο Θεός επιτρέπει σε ένα οπλισμένο πλήθος να τους επιτεθεί. Αυτοί οι λαοί, όπως ανέφερα στην αρχή της αφήγησης, ήτοι στον κατάλογο των εθνών, αν και έχουν κοινή καταγωγή, φέρουν τώρα τρία ονόματα, Venethi, Άντες και Σκλαβηνοί. Αν και τώρα πολεμούν λυσσαλέα, τιμωρία για τις αμαρτίες μας, εκείνη την εποχή βρισκόνταν όλοι τους υπό τις εντολές του Ερμανάριχου.»³

Ο Ιορδάνης επίσης οριοθετεί τον χώρο εγκατάστασης των Σκλαβηνών μεταξύ του Βιστούλα, του Δνείπερου και του Κάτω Δούναβη (όπου βρίσκεται το Νοβιόδουνον και πιθανόν ο αιγιματικός lacus Mursianus), και των Αντών μεταξύ του Δνείπερου και του Δνείστερου.⁴

3. Ιορδάνης, *Getica* (εκδ. Th. Mommsen, *Jordanis Romana et Getica* [MGH, AA 5/1], Βερολίνο 1882) 5.34: *Introrsus illis Dacia est, ad coronae speciem arduis Alpibus emunita, iuxta quorum sinistrum latus, qui in aquilonem vergit, ab ortu Vistulae fluminis per immensa spatia Venetharum natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutantur, principaliter tamen Sclaveni et Antes nominantur.* Στο ίδιο, XXIII 119: *Post Herulorum cede item Hermanaricus in Venethos arma commovit, qui, quamvis armis despecti, sed numerositate pollentes, primum resistere conabantur. Sed nihil valet multitudo inbellium, praesertim ubi et deus permittit et multitudo armata advenerit. Nam hi, ut in initio expositionis vel catalogo gentium dicere coepimus, ab una stirpe exorti, tria nunc nomina ediderunt, id est Venethi, Antes, Sclaveni. Qui quamvis nunc, ita facientibus peccatis nostris, ubique deseviunt, tamen tunc omnes Hermanarici imperiis servierunt.* Βλ. σχετικά B. Strumins'kyj, «Were the Antes Eastern Slavs?», στο I. Ševčenko και F.E. Sysyn (εκδ.), *Eucharisterion: Essays presented to Omeljan Pritsak on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students, with the assistance of U.M. Pasicznyk*, μέρος 2, *HUkSt* 3/4 (1979-1980) 786· Werner, «Herkunft» 578· Goehrke, *Frühzeit* 7-8· Schramm, «Venedi» 169· Curta, «Jordanes» 324-325· Panzer, *Quellen* 22-24· Szmoniewski, «The Antes» 63.

4. Ιορδάνης, *Getica* 5.35: *Sclaveni a civitate Novietunense et laco qui appellatur Mursiano usque ad Danastrum et in boream Viscla tenus commorantur: hi paludes silvasque pro civitatibus habent. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, qua Ponticum mare curvatur, a Danastro extenduntur usque ad Danaprum, quae flumina multis mansionibus ab invicem absunt.* Βλ. σχετικά Werner, «Herkunft» 578-579, 585· Schramm, «Venedi» 169, 176-177· A. Madgearu, «About Lacus Mursianus (Jordanes, *Getica* 30 and 35)», *BSI* 58/1 (1997) 87-89· Curta, «Jordanes» 324-325, 332· του ίδιου, *Slavs* (βλ. σημ. 2) 39· Barford, *Early Slavs* 35, 50· Szmoniewski, «The Antes» 63. Κατά την άποψή μας, δεν ευσταθεί η θέση των Werner «Herkunft» 578, Schramm «Venedi» 170 και Curta «Jordanes» 326, ότι οι Άντες ήταν «οι γενναίότεροι ανάμεσα στους Venethi», καθώς στο κείμενο γίνεται αναφορά στους λαούς περίξ της Μαύρης Θάλασσας.

Η αναφερόμενη σύγκρουση των Venethi με τους Οστρογότθους του Ερμανάριχου τοποθετείται χρονικά γύρω στο 370.⁵ Οι μαρτυρίες του Ιορδάνη στα κεφ. 34 και 119 είναι στην πραγματικότητα αντιφατικές, καθώς αφενός αναφέρεται ότι στην εποχή του το όνομα των Venethi είχε περάσει σε άλλα φύλα (Σκλαβηνοί και Άντες), και αφετέρου ότι αυτός ο λαός έχει τρία ονόματα (Venethi, Άντες και Σκλαβηνοί, οι οποίοι έχουν κοινή καταγωγή). Στην πρώτη περίπτωση, φαίνεται ότι τα ονόματα Σκλαβηνοί και Άντες χρησιμοποιούνται τον 6ο αιώνα αντί εκείνου των Venethi, ενώ στη δεύτερη υπάρχει μία ομάδα διακριτών φύλων, οι Venethi, οι Άντες και Σκλαβηνοί, με το όνομα των Venethi (που υφίστανται ακόμη) να χρησιμοποιείται ως δηλωτικό ολόκληρης της ομάδας.⁶ Στον αντίποδα, η μαρτυρία του κεφ. 119 δεν ερμηνεύεται ως διάσπαση των Σλάβων σε τρία τμήματα, αλλά ως ένταξη των Σκλαβηνών και των Αντών σε μία παλαιότερη μεγάλη ένωση που έφερε το όνομα των Venethi, οι οποίοι εξακολουθούσαν να επιβιώνουν. Από γλωσσικής πλευράς επίσης, εικάζεται ότι το όνομα υποδήλωνε μία ένωση που περιελάμβανε τους Σλάβους, τους Βάλτους και τους Γερμανούς.⁷

Σύμφωνα με μία άλλη άποψη, μετά τη διάσπαση των Venethi, πιθανόν στα μέσα του 6ου αιώνα, οι Σκλαβηνοί αποτέλεσαν τους δυτικούς Σλάβους και οι Άντες είτε τους ανατολικούς είτε τους νότιους ή ένα κράμα νότιων και ανατολικών Σλάβων. Συναφής με αυτή την υπόθεση είναι και η ταύτιση των Venethi με τους δυτικούς, των Σκλαβηνών με τους νότιους και των Αντών με τους ανατολικούς Σλάβους.⁸ Οι Venethi στην περιγραφή του Ιορδάνη προσδιορίζονται σε περιοχές όπως η δυτική

5. M. Kazanski, «Les relations entre les Slaves et les Goths du IIIe au Ve siècle : l'apport de l'archéologie», *RES* 65/1 (1993) 8-9· Schramm, «Venedi» 169· Curta, «Jordanes» 325· M. Ščukin, M. Kazanski και O. Sharov, *Des les goths aux huns : Le nord de la mer noire au Bas-empire et a l'époque des grandes migrations* (BAR International Series 1535, Οξφόρδη 2006) 152-153, με την υπόθεση ότι το όνομα Βινιθάριος/*Vinitharius* (βλ. παρακάτω) σημαίνει «ο σφαγέας των Venethi». Η αξιοπιστία της πληροφορίας για την υποταγή των Venethi στον Ερμανάριχο αμφισβητείται από μέρος ερευνητών, οι οποίοι τη συσχετίζουν με γοθτική ή γεπιδική προφορική παράδοση. Βλ. Mačinskij, «Erwähnung» 56-57· Goehrke, *Frühzeit* 67. Με προφορική παράδοση συσχετίζεται και η μαρτυρία του Ιορδάνη (XLVIII 247, 121) για την υποταγή των Αντών στους Οστρογότθους του Βινιθάριου γύρω στο 375. Βλ. σχετικά Werner, «Herkunft» 577-578· Schramm, (βλ. αν., 169)· Curta, (βλ. αν., 325)· R.V. Terpilovskij, *Slavs in the Dnieper Region in the first half of the first millennium A. D.* (Lublin 2004) 134-135· Szmoniewski, «The Antes» 63.

6. Βλ. Struminskij, «Eastern Slavs» (βλ. σημ. 3) 786· Werner, «Herkunft» 578· Goehrke, *Frühzeit* 7-8, 59· Curta, «Jordanes» 330.

7. Panzer, *Quellen* 24.

8. Βλ. Mačinskij, «Erwähnung» 57· F.A. Kmietowicz, *Ancient Slavs* (Ουϊσκόνσιν 1976) 26· Werner, «Herkunft» 582· Goehrke, *Frühzeit* 11-12· Szmoniewski, «The Antes» 53.

Λευκορωσία⁹ ή μεταξύ Βιστούλα και Ντέσνα βόρεια των ουκρανικών στεπών.¹⁰

Με βάση τις μαρτυρίες του Ιορδάνη αλλά και προγενέστερων πηγών (βλ. παρακάτω), επιχειρήθηκε από αρχαιολογικής πλευράς η σύνδεση των Venethi με διάφορους πολιτισμούς όπως οι Ζαρουμπίντσι/Zarubintsi, Κιέβου, Πρζέβορσκ/Przeworsk ή Τσέρνιαχοβ/Chernjachov, γεγονός που προκάλεσε επίσης μεγάλη συζήτηση για την ταυτότητα των Venethi.¹¹ Ως προδρομικοί (ή πρωτο-σλαβικοί) θεωρούνται από μεγάλο μέρος ερευνητών ο ύστερος Ζαρουμπίντσι (1ος-2ος αι.) και ο Κιέβου (3ος-5ος αι.) αντίστοιχα. Ο γεωγραφικός τους χώρος περιλαμβάνει κυρίως τους ποταμούς Δνείπερο, Σοχ, Ντέσνα, Σέιμ, Πσιολ, Βόρσκλα, Τέτερεβ, Ίρπιν, Στούγκνα, Ντόνετς και Όσκολ και καλύπτει τις ζώνες δάσους και δάσους-στέπας της Ουκρανίας και ορισμένες περιοχές στη Ρωσία και τη Λευκορωσία. Στοιχεία του πολιτισμού Ζαρουμπίντσι που παρουσιάζουν ενδιαφέρον είναι οι ορθογώνιες ημιυπόγειες κατοικίες με φούρνο για τη θέρμανσή τους και η καύση των νεκρών. Ο πολιτισμός του Κιέβου, στον οποίο υπάρχουν τέσσερις τοπικές εκδοχές, συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με τον χώρο του ύστερου Ζαρουμπίντσι. Τα ευρήματά του περιλαμβάνουν χειροποίητη κεραμική, τετράγωνες ημιυπόγειες κατοικίες με φούρνο και καύση νεκρών όπου η τέφρα τοποθετείται είτε σε υδρίες είτε σε λάκκους. Η εθνολογική σύνθεση των δύο πολιτισμών δεν ήταν ομοιογενής και αποδίδεται σε φορείς διαφορετικών πολιτισμών (Πρζέβορσκ, Βίλμπαρκ/Wielbark και Τσέρνιαχοβ), οι οποίοι μετακινήθηκαν διαδοχικά στον παραπάνω χώρο κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες.¹²

Αναφορικά με τον Τσέρνιαχοβ, αυτός σχετίζεται πιθανότατα με τους Γότθους οι οποίοι γύρω στα μέσα του 3ου αιώνα μ.Χ. μετανάστευσαν από τη βόρεια Πολωνία στην περιοχή βόρεια της Μαύρης Θάλασσας.¹³ Πιο σύνθετη είναι η περίπτωση του

9. Kazanski, «Relations» (βλ. σημ. 5) 7, ο οποίος θεωρεί τους Venethi ως έναν σλαβοβαλτικό πληθυσμό.

10. Mačinskij, «Erwähnung» 65.

11. Βλ. σχετικά Mačinskij, «Erwähnung» 66-67· Goehrke, *Frühzeit* 14· Kazanski, «Relations» (βλ. σημ. 5) 7-8, 11· Curta, «Jordanes» 323-324· Terpilovskij, *Dnieper Region* (βλ. σημ. 5) 134-135, ο οποίος θεωρεί ότι το όνομα των Venethi διατήρησαν οι απομονωμένοι φορείς του πολιτισμού Κολότσιν μεταξύ του Δνείπερου και του Ντέσνα.

12. P. Barford, Z. Kobyliński και D. Krasnodębski, «Between the Slavs, Balts and Germans: Ethnic Problems in the Archaeology and History of Podlasie», *APol* 29 (1991) 134-135· Goehrke, *Frühzeit* 76-78· A.M. Oblomski, O.V. Petrauskas και R.V. Terpilovskij, «Environmental reasons of migrations of the south-eastern Europe population in the 1st-5th centuries A.D.», *APol* 37 (1999) 71-86· Terpilovskij, *Dnieper Region* (βλ. σημ. 5) 121-129.

13. Για την μετακίνηση των Γότθων προς την Ουκρανία και τον πολιτισμό του Τσέρνιαχοβ, βλ. J. Strzelczyk, «Einige Bemerkungen zur Diskussion über die Frühgeschichte der Goten», στο K.D. Grothusen και K. Zernack (εκδ.), *Europa Slavica – Europa Orientalis. Festschrift*

Πρζέβορσκ (απαντά αρχικά στην κεντρική και νότια Πολωνία), τον οποίο αρκετοί συσχετίζουν με τους Βάνδαλους.¹⁴ Αυτό που θα μπορούσε να σημειωθεί ωστόσο είναι το γεγονός ότι η σύνδεση των Venethi με τους πρωτοσλαβικούς πολιτισμούς Ζαρουμπίντσι και Κιέβου δεν συμφωνεί με τις μαρτυρίες του Ιορδάνη και των αρχαίων συγγραφέων για τον χώρο εγκατάστασης των Venethi γύρω από τον ποταμό Βιστούλα, ενώ η ταύτισή τους με κάποιον γερμανικό –κατά κοινή παραδοχή– πολιτισμό αναιρεί την όποια επιχειρηματολογία για την θεώρησή τους ως προγόνων των Σκλαβηνών και των Αντών.

Με τους πρώιμους Σλάβους (Σκλαβηνούς και Άντες) συνδέεται η εμφάνιση τριών πολιτισμών στην Ανατολική Ευρώπη κατά το δεύτερο ήμισυ του 5ου αιώνα (Κολόττιν/Κολοτίν, Κόρτσακ/Korčak και Πένκοβκα/Ρεν'κονκα). Αυτοί οι τρεις πολιτισμοί δεν παρουσιάζουν μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, καθώς παρατηρείται ομοιότητα στην έκταση των εγκαταστάσεων, με κατά κανόνα τετράγωνες ημιυπόγειες κατοικίες, χειροποίητη και ακόσμητη κεραμική, καθώς και ταφές με αποτέφρωση. Ιδιαιτερότητα του Κόρτσακ αποτελούν οι λίθινοι φούρνοι που απουσιάζουν από τους πρώιμους Κολόττιν και Πένκοβκα.¹⁵

Όπως σημειώθηκε, ο Ιορδάνης δεν είναι ο πρώτος ιστορικός που αναφέρει τους Venethi. Ο λαός αυτός είναι γνωστός από αρχαίους συγγραφείς όπως ο Πλίνιος ο πρεσβύτερος, ο Τάκιτος και ο Πτολεμαίος, οι οποίοι σε γενικές γραμμές, όπως και ο Ιορδάνης, τον τοποθετούν στην περιοχή του ποταμού Βιστούλα.¹⁶ Η αναφορά στον ποταμό Βιστούλα ως όριο της Σαρματίας (Ανατολικής Ευρώπης) παρατηρείται αρχικά στη *Χωρογραφία* του Πομπώνιου Μέλα (40-44 μ.Χ.).¹⁷ Σύμφωνα με τον Πλίνιο, ο

für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag, (Βερολίνο 1980) 17-29· H. Wolfram, *History of the Goths*, μεταφρ. T.J. Dunlop (Μπέρκλεϋ - Λος Άντζελες - Λονδίνο 1988) 42-52· V. Bierbrauer, «Die Goten vom 1.-7. Jahrhundert n. Chr.: Siedelgebiete und Wanderbewegungen aufgrund archäologischen Quellen», στο Eldrid Straume και Ellen Skar (εκδ.), *Peregrinatio Gothica III* (Oslo 1992) 20-25· Ščukin, Kazanski και Sharov, *Mer noire* (βλ. σημ. 5) 25-51, 128-145.

14. Βλ. K. Godłowski, «Die Przeworsk Kultur», στο G. Neuman και H. Seemann (εκδ.), *Beiträge zum Verständnis der Germania des Takitus, II: Bericht über die Kolloquien der Kommission für die Altertumskunde Nord- und Mitteleuropas im Jahre 1986 und 1987* (Göttingen 1992) 9-90.

15. Terpilovskij, *Dnieper Region* (βλ. σημ. 5) 130-135. Βλ. επίσης, Barford, *Early Slavs* 40-41· Szmoniewski, «The Antes» 59.

16. Gołab, *Origins 269-270· Curta*, «Jordanes» 332· του ιδίου, *Slavs* (βλ. σημ. 2) 39-40· Barford, *Early Slavs* 35-36.

17. Πομπώνιος Μέλα, *Chorographia* (εκδ. C. Frick, Pomponius Mela, *De Chorographia libri tres* [Στουτγάρδη 1968]) 3.4.33: Sarmatia intus quam ad mare latior, ab his quae secuntur Vistula amne discreta, qua retro abit usque ad Histrum flumen inmittitur. Gołab, *Origins* 289· Goehrke, *Frühzeit* 64· Panzer, *Quellen* 20. Ως όριο της Σκυθίας αναφέρει τον Βιστούλα ο

οποίος συνέταξε το έργο *Φυσική Ιστορία* γύρω στο 77 μ.Χ., «η *Aeningia (Ogygia)* θεωρείται εξίσου μεγάλη. Ορισμένοι αξιωματούχοι αναφέρουν ότι οι περιοχές μέχρι τον Βιστούλα κατοικούνται από Σαρμάτες, τους *Venedi*, τους Σκίρους και τους Χίρρους. Ακόμη, ότι υπάρχει ένας κόλπος που ονομάζεται Κουλίπενος, με το νησί Λάτρις μπροστά του, και μετά από αυτόν ο κόλπος του Λάγνου, στον οποίο βρίσκονται τα σύνορα των Κίμβρων.»¹⁸ Η περιγραφή του Πλίνιου διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους συγγραφείς καθώς τοποθετεί τους *Venethi* δυτικά του Βιστούλα, στην *Ainingia*. Οι *Venethi/Venedi* εδώ εντάσσονται στους Σαρμάτες και αποτελούν το δυτικότερο τμήμα τους, πιθανόν στον παράκτιο χώρο μεταξύ Όντερ και Βιστούλα (Πομερανία).¹⁹

Το έργο του Τάκιτου *Germania* χρονολογείται περί το έτος 98 μ.Χ. Ο Ρωμαίος ιστορικός, ο οποίος αδυνατεί να κατατάξει τους Πευκίνους, τους *Venethi* και τους Φίννους είτε στους Γερμανούς είτε στους Σαρμάτες, αναφέρει ότι «οι *Venethi* έχουν ασπαστεί πολλές συνήθειες των Σαρματών. Είναι ληστές και λυμαίνονται όλους τους λόφους και τα δάση που παρεμβάλλονται μεταξύ των Πευκίνων και των Φίννων.»²⁰ Η γεωγραφική θέση των *Venethi* στον Τάκιτο είναι αρκετά ασαφής. Ορισμένες υποθέσεις κλίνουν προς τον χώρο του Βιστούλα και της ανατολικής Βαλτικής²¹ κι άλλες ανατολικότερα από αυτό το όριο.²² Επίσης, η πληροφορία του Τάκιτου έχει αμφισβητηθεί με το επιχείρημα ότι οι *Venethi* είχαν ήδη εξαπλωθεί στην κεντρική

Ιορδάνης, *Getica* 5.31, 61-62: Haec, inquam, patria, id est Scythia, longe se tendens lateque aperiens, habet ab oriente Seres, in ipso sui principio litus Caspii maris commanentes; ab occidente Germanos et flumen Vistulae.

18. Πλίν. *NH* 4.96-97: Nec minor est opinione Ogygia. Quidam haec habitari ad Vistlam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt, sinum Cylipenum vocari, et in ostio insulam Latrim, mox alterum sinum Lagnum conterminum Cimbris. Βλ. Голаб, *Origins* 288· Goehrke, *Frühzeit* 63-64· Panzer, *Quellen* 15-16.

19. Голаб, *Origins* 288· Goehrke, *Frühzeit* 64.

20. Τάκιτος, *Germania* 46.1-2: Hic Suebiae finis. Peucinorum Venethorumque et Fennorum nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito, quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt. sordes omnium ac torpor procerum; conubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur. Venethi multum ex moribus traxerunt; nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur latrociniis pererrant. Hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et pedum usu et pernecitate gaudent: quae omnia diversa Sarmatis sunt in plaustro equoque viventibus. Голаб, *Origins* 288· Goehrke, *Frühzeit* 63· Panzer, *Quellen* 17-18.

21. Panzer, *Quellen* 18.

22. Mačinskij, «Erwähnung» 55.

Πολωνία και η επικράτειά τους ανατολικά έφθανε έως τον μέσο Δνειπέρο.²³ Παλαιότεροι ιστορικοί, όπως ο Dobronsky και ο Niederle, υποστήριξαν ότι ο Ιορδάνης άντλησε πληροφορίες κυρίως από τον Τάκιτο, είτε διότι οι Venethi τον 6ο αιώνα ζούσαν ακόμη στον ίδιο χώρο είτε επειδή οι Venethi του Τάκιτου και οι Σλάβοι ταυτίζονταν εθνολογικά.²⁴

Στους Venethi αναφέρεται και η *Γεωγραφική Υφήγηση* του Πτολεμαίου (περ. 150 μ.Χ.), η οποία, μεταξύ άλλων, περιγράφει την ευρωπαϊκή Σαρματία (η περιοχή μεταξύ του Βιστούλα και του Δον).²⁵ Σύμφωνα με τον Πτολεμαίο, οι Ουενέδοι ζούσαν κατά μήκος του Ουενεδικού κόλπου ενώ ένα φύλο τους, οι Γύθωνες, στον ποταμό Βιστούλα.²⁶ Ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει και τα Ουενεδικά όρη.²⁷ Με βάση αυτές τις μαρτυρίες, η θέση των Venethi προσδιορίζεται είτε μεταξύ των Καρπαθίων και της Βαλτικής, κατά μήκος του Βιστούλα,²⁸ είτε ανατολικά του ποταμού, στην περιοχή της ανατολικής Πρωσίας και της ανατολικής Βαλτικής.²⁹

Άλλη μία μνεία των Venethi γίνεται στην *Tabula Peutingeriana*, η οποία χρονολογείται στα μέσα του 4ου ή στις αρχές του 5ου αιώνα, στηρίζεται όμως σε δεδομένα

23. Голяб, *Origins* 288-290.

24. Βλ. σχετικά Curta, «Jordanes» 322-323.

25. Πτολ. *Γεωγρ.* (εκδ. Α. Stückelberger και G. Grasshoff, Klaudios Ptolemaios, *Handbuch der Geographie*, τ. 1-2 [Βασιλεία 2006]) 1.3:5.1-5: Σαρματίας τῆς ἐν Εὐρώπῃ θέσις. [Εὐρώπης πίναξ η΄]. Ἡ ἐν Εὐρώπῃ Σαρματία περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῶ τε Σαρματικῶ Ὠκεανῶ κατὰ τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον (...) τὸ δὲ κατὰ τὸν μεσημβρινὸν πέρασ τῆς Σαρματίας τὸν διὰ τῶν πηγῶν τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ ἐπέχει μοίρας ξδ' ξγ' καὶ ξδ' νη' ἀπὸ δὲ δυσμῶν τῶ τε Οὐιστούλα ποταμῶ (...) (βλ. χάρτη αρ. 1). Βλ. σχετικά Голяб, *Origins* 290· Curta, «Jordanes» 333.

26. Πτολ. *Γεωγρ.* 1.3.5.19: Κατέχει δὲ τὴν Σαρματιαν ἔθνη μέγιστα· οἳ τε Οὐενέδαι παρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον, καὶ ὑπὲρ τὴν Δακίαν Πευκινοὶ τε καὶ Βαστέρναι, (...)· στοῦ ἴδιου, 1, 3, 5.2: Ἐλάττονα δὲ ἔθνη νέμεται τὴν Σαρματιαν παρὰ μὲν τὸν Οὐιστούλαν ποταμὸν ὑπὸ τοὺς Οὐενέδας Γύθωνες, εἶτα Φίννοι, εἶτα Σούλωνες, (...). Βλ. σχετικά Голяб, *Origins* 270 (ο κόλπος του Γκντανσκ)· Goehrke, *Frühzeit* 61 (ο κόλπος της ανατολικής Πρωσίας)· Panzer, *Quellen* 19. Βλ. επίσης, *Claudii Ptolemai Geographia, Tabulae XXXVI*, εκδ. K. Müller (Παρίσι 1901), χάρτης VII.4.

27. Πτολ. *Γεωγρ.* 1.3.5.15: Καὶ ἑτέροις δὲ ὄρεσι διέζωσται ἡ Σαρματία, (...) καὶ ὁ Καρπάτης ὄρος ὡς εἴρηται, μς' μη' καὶ τὰ Οὐενεδικὰ ὄρη μζ' νε' καὶ τὰ Ῥίπαια, (...). Βλ. σχετικά Голяб, *Origins* 270 (τα Καρπάθια).

28. Голяб, *Origins* 270, 291, ο οποίος επισημαίνει ως αντίφαση το γεγονός ότι οι Ουενέδοι αναφέρονται αφενός ως μεγάλος λαός και αφετέρου η εγκατάστασή τους περιορίζεται στη ζώνη της ανατολικής Βαλτικής. Θεωρεί επίσης ότι οι πληροφορίες του Πτολεμαίου συμφωνούν με εκείνες του Ιορδάνη στα *Getica* 5.34 και 35 (βλ. σημ. 3 και 4).

29. Goehrke, *Frühzeit* 61, 65-66, ο οποίος θεωρεί πιθανό ότι ο «μεγάλος λαός» σε αυτές τις περιοχές ήταν οι Βάλτοι.

της εποχής του Οκταβιανού Αυγούστου. Η *Tabula* αναφέρει δύο λαούς (ή δύο τμήματα του ίδιου λαού), τους Venadi Sarmatae καθώς και τους Venedi.³⁰ Η επικράτεια των πρώτων, οι οποίοι θεωρούνται από τον F. Dvornik ως υποτελείς των Γιάζικων Σαρματών έως το 334, τοποθετείται στη Δακία (Τρανσυλβανία)³¹ ή στη νότια Πολωνία.³² Σύμφωνα με τον C. Goehrke επίσης, το όνομα Venadi Sarmatae οφείλεται είτε στην υποταγή τους από τους ιρανικής καταγωγής Σαρμάτες είτε στο ότι αυτοί κατοικούσαν στα βορειοδυτικά της Σαρματίας (Ανατολικής Ευρώπης).³³ Από την άλλη πλευρά, η θέση των Venedi προσδιορίζεται μεταξύ του Κάτω Δούναβη και του Δνεϊστερου (Βεσσαραβία)³⁴ ή κατά μήκος του Κάτω Δούναβη, κοντά στο Νοβιόδουνον και τη Σαλσόβια.³⁵

Ως προς την εθνική ταυτότητα των Venethi, αρκετοί ερευνητές βλέπουν αυτό το εθνονύμιο ως δηλωτικό σλαβικών πληθυσμών, ενίοτε και τους προγόνους του συνόλου ή ενός τμήματος των πρώιμων Σλάβων (των Σκλαβηνών και κατά περίπτωση των Αντών), ταυτίζοντας έτσι τους Venethi με τους Πρωτοσλάβους.³⁶ Ορισμένοι επίσης θεωρούν τους Venethi είτε έναν μικτό εθνολογικά πληθυσμό (Σλάβοι με βαλτικά φύλα ή Κέλτες ή Ιλλυριούς), είτε έναν λαό που ζούσε μεταξύ των Γερμανών και των Σλάβων και αφομοιώθηκε από τους τελευταίους, ή ακόμη ότι το όνομά τους είχε κοινωνικό περιεχόμενο, ως δηλωτικό της άρχουσας

30. *Tabula Peutingeriana*, εκδ. K. Miller, *Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana* (Στουτγάρδη 1916), VII, b, στήλες 616-617· (βλ. χάρτη αρ. 2). Βλ. Gołab, *Origins* 295-296· Goehrke, *Frühzeit* 60· Curta, «Jordanes» 335· Schramm, «Venedi» 169, 177.

31. F. Dvornik, *The Slavs. Their Early History and Civilization* (American Academy of Arts and Sciences, Βοστόνη 1956) 29.

32. Gołab, *Origins* 296.

33. Goehrke, *Frühzeit* 60-61.

34. Dvornik, *Civilization* (βλ. σημ. 31) 29· Schramm, «Venedi» 169, 177-178, ο οποίος ταυτίζει εδώ τους Venedi με τους Άντες και επεκτείνει τον χώρο εγκατάστασής τους έως τον ποταμό Δον· Šćukin, Kazanski και Sharov, *Mer noire* (βλ. σημ. 5) 153, όπου και η θέση για μετατροπή του ονόματος Venethi σε Άντες μετά την επιβολή της ουννικής κυριαρχίας στους Οστρογότθους και τους υποτελείς τους.

35. Curta, «Jordanes» 335.

36. Mačinskij, «Erwähnung» 57, 67 (δηλωτικό όλων των Σλάβων στον Ιορδάνη)· Kmiotowicz, *Ancient Slavs* (βλ. σημ. 8) 15-18· Gołab, *Origins* 270, 287-290, 296, 301 (σλαβικό όνομα που σήμαινε «νικητές» και αφορούσε τους δυτικούς Πρωτοσλάβους)· Kazanski, «Relations» (βλ. σημ. 5) 8. Βλ. επίσης, Panzer, *Quellen* 14-16. Για τις επιφυλάξεις ή την απόρριψη της ταύτισης των Venethi με τους Πρωτοσλάβους, βλ. Mačinskij, «Erwähnung» 56· Goehrke, *Frühzeit* 62-63, 66, 68· D. Schorkowitz, «Die Herkunft der Ostslaven und die Anfänge des Kiever Reiches in der postsowjetischen Revision», *JbGOst* 48 (2000) 575· Panzer, *Quellen* 17-18.

τάξης των Πρωτοσλάβων, και στη συνέχεια το χρησιμοποίησαν οι Γερμανοί ως εθνωνύμιο.³⁷ Η απόδοση του ονόματος Venethi από τους Γερμανούς προκειμένου να δηλώσουν τους ανατολικούς γείτονές τους στην περιοχή του Βιστούλα και της Βαλτικής αποτελεί μία ευρέως αποδεκτή άποψη. Θεωρείται αρκετά πιθανό ότι μέσω των Γερμανών οι Venethi έγιναν γνωστοί στον ρωμαϊκό κόσμο, στον οποίο υπήρχαν περιορισμένες γνώσεις για τον χώρο της Ανατολικής Ευρώπης, ιδιαίτερα για την περιοχή μεταξύ των ουκρανικών στεπών και της Βαλτικής.³⁸

Ανατρέχοντας περισσότερο στο έργο του Πτολεμαίου, ορισμένοι μελετητές αναζήτησαν τους προγόνους των Σλάβων σε κάποια φύλα όπως οι Σταυάνοι και οι Σουοβηνοί, οι οποίοι κατατάσσονται στους μικρούς λαούς της ευρωπαϊκής Σαρματίας.³⁹ Κατά τον 19ο αιώνα Σλάβοι ιστορικοί, όπως ο Šafarík, είδαν στο όνομα των Σταυάνων μία παραφθορά του Στλαβανοί ή του Σθλαβανοί, γεγονός που, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική τους θέση (μεταξύ βαλτικών και ιρανικών φύλων στις στέπες βόρεια της Μαύρης Θάλασσας), οδήγησε στην υπόθεση για την ιστορική συνέχεια από τους Σταυάνους στους Σκλαβηνούς.⁴⁰ Το εθνωνύμιο Σλάβοι εμφανίζεται αρχικά στις ιστορικές πηγές τον 6ο αιώνα και σε διάφορες μορφές (Σκλάβοι, Σκλαβήνοι, Σκλαβηνοί κ.α.), οι οποίες διευρύνθηκαν με την πάροδο του χρόνου, προκειμένου να δηλωθεί ένας νέος λαός που εμφανίστηκε βόρεια του Κάτω Δούναβη μετά το έτος 500. Τα ονόματα αυτά εκλαμβάνονται ως απόδοση ενός φυλετικού ονόματος με το οποίο οι πρώιμοι Σλάβοι αυτοπροσδιορίζονταν. Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή, οι πρώιμοι Σλάβοι αυτοαποκαλούνταν *Slovani* (αυτοί που ομιλούν), και απέδιδαν την αντίθετη ιδιότητα στους γείτονές τους Γερμανούς με το όνομα *Nemcy*. Για την ετυμολογία του ονόματός τους έχουν προταθεί οι λέξεις *slava* (τιμή, δόξα) και *slovo* (λέξη, λόγος) με τη δεύτερη να τυγχάνει ευρύτερης αποδοχής.⁴¹

37. Βλ. Gołab, *Origins* 268, 272, 301· Goehrke, *Frühzeit* 12, 66.

38. Mačinskij, «Erwähnung» 54-57· Kmietowicz, *Ancient Slavs* (βλ. σημ. 8) 26· Werner, «Herkunft» 589· Gołab, *Origins* 271-272· Goehrke, *Frühzeit* 12-13, 64-68· Schorkowitz, «Revision» (βλ. σημ. 36) 575-576· Szmoniewski, «The Antes» 54.

39. Πτολ. *Γεωγρ.* 1.3.5.21: Τῶν δὲ εἰρημένων εἰσὶν ἀνατωλικώτεροι ὑπὸ μὲν τοῦς Οὐενέδαξ πάλιν Γαλίνδαι καὶ Σουδινοὶ (Σουδιναὶ) καὶ Σταυάνοι μέχρι τῶν Ἀλαύνων, (...)· στο ίδιο, 2.6.14.9: Κατανέμονται δὲ ταύτης τῆς Σκυθίας τὴν μὲν πρὸς ἄρκτους πᾶσαν ἐγγυὲς τῆς ἀγνώστου γῆς οἱ κοινῶς καλούμενοι Ἄλανοι Σκύθαι καὶ οἱ Σουοβηνοὶ (Σουοβηνοὶ) (...)· πρβλ. Goehrke, *Frühzeit* 61.

40. Βλ. Goehrke, *Frühzeit* 61-62.

41. Barford, *Early Slavs* 28-29· S. Brather, *Archäologie der westlichen Slawen. Siedlung, Wirtschaft und Gesellschaft im früh- und hochmittelalterlichen Ostmitteleuropa* (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 61, Βερολίνο - Νέα Υόρκη 2008) 51-52.

Στο πλαίσιο αυτής της υποτιθέμενης ιστορικής συνέχειας, μία «πειστική» αποκατάσταση της σλαβικής εθνογένεσης παρατηρείται στο έργο του H. Lowmianski για της απαρχές της Πολωνίας, ο οποίος συνέδεσε τις πληροφορίες για τους Venethi και τους Σταυάνους. Ο Lowmianski πίστευε ότι οι σχετικές μαρτυρίες αφορούσαν στην πραγματικότητα τον ίδιο λαό και απέδωσε τη διαφορά ως προς τα παραδιδόμενα ονόματα σε δύο διαφορετικής προέλευσης πηγές που είχε στη διάθεσή του ο Πτολεμαίος: οι πληροφορίες για τους Venethi γίνονταν γνωστές στον μεσογειακό χώρο μέσω του δρόμου του ήλεκτρου (που έφθανε από την Ιταλία έως τη Βαλτική), ενώ εκείνες για τους Σταυάνους (τους οποίους τοποθετούσε κατά μήκος του εμπορικού δρόμου από τη Βαλτική στη Μαύρη Θάλασσα) μέσω των Αλανών και της πόλης του Βόσπορου. Ο Lowmianski κατέληγε στο συμπέρασμα ότι οι Σταυάνοι μπορούν να θεωρηθούν πρόγονοι των ανατολικών και οι Venethi πρόγονοι των δυτικών Σλάβων.⁴² Ένα διαφορετικό σχήμα προέβλεπε ο Z. Gołab, ο οποίος εξέλαβε τους Σταυάνους και τους Σουοβηνούς ως δύο πρωτοσλαβικά (και με σλαβικό έτυμο) φύλα που ζούσαν μεταξύ της Βαλτικής και της Μαύρης Θάλασσας οι πρώτοι και μεταξύ του Βόλγα και των Ουραλίων οι δεύτεροι. Ο Gołab ταύτισε τα εθωνύμια Σταυάνοι και *Slovani* και υποστήριξε ότι η θέση των πρώτων στον Μέσο Δνείπερο αποτελεί ταυτόχρονα και την κοιτίδα των πρώιμων Σλάβων, από τον 6ο π.Χ. έως τον 1ο μ.Χ. αιώνα. Από αυτόν τον χώρο οι Πρωτοσλάβοι επεκτάθηκαν δυτικά προς τον Βιστούλα και τη Βαλτική, και έκτοτε αναφέρονται ως Venethi/Venedi.⁴³ Αντίθετα, άλλοι μελετητές εμφανίζονται επιφυλακτικοί για την ταύτιση των Σταυάνων με τους Σλάβους, με επιχείρημα και το γεγονός ότι ο Πτολεμαίος θεωρούσε τους Σταυάνους μικρό λαό και σε κατώτερη θέση από τους Ουενέδους/Venethi.⁴⁴

Για την εθνογένεση και αρχική πατρίδα των Σλάβων, ορισμένοι ερευνητές επιχείρησαν να αξιοποιήσουν πληροφορίες ακόμη και από τον Σκυθικό λόγο του Ηρόδοτου που αφορούν τους Νευρούς και τους Βουδίνους, οι οποίοι ήταν νομάδες.⁴⁵

Για τα ονόματα των Σλάβων στις βυζαντινές πηγές, βλ. J. Koder, «Anmerkungen zum Slawen-Namen in byzantinischen Quellen», *TM* 14 (2002) [Mélanges G. Dagron] 333-346.

42. H. Łowmiański, *Początki Polski. Z dziejów słowian w I tysiącleciu n.e.*, τ. I (Βαρσοβία 1963) 178. Βλ. επίσης, Goehrke, *Frühzeit* 62, 66.

43. Gołab, *Origins* 290-295, 298-301, ο οποίος επικαλείται ταυτόχρονα με αυτή τη μετακίνηση και την εξάπλωση των σλαβικών υδρονύμιων από τα ανατολικά προς τα δυτικά μέσω του Μπουγκ και του Βιστούλα (Gołab, *Origins* 266-267, 272-280). Για παρεμφερείς θέσεις βλ. επίσης, Panzer, *Quellen* 21.

44. Goehrke, *Frühzeit* 63, 66.

45. Ηρόδ. 4.105: Νευροὶ δὲ νόμοισι μὲν χρέωνται Σκυθικοῖσι, (...) ἐς ὃ πιεζόμενοι οἴκησαν μετὰ Βουδίνων τὴν ἑωυτῶν ἐκλιπόντες. Κινδυνεύουσι δὲ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι γόητες εἶναι.

Εξίσου με τα παραπάνω, υποστηρίχθηκε ότι οι Νευροί και οι Βουδίνιοι ήταν Πρωτοσλάβοι και τα ονόματά τους έχουν σλαβικό έτυμο. Σύμφωνα με τον Gořab, «οι Νευροί μπορούν να θεωρηθούν ως το παλαιότερο αυτοπροσδιοριστικό σλαβικό εθνωνύμιο, δηλωτικό ενός φύλου που ζούσε τον 6ο και 5ο π.Χ. αιώνα στην περιοχή της Βολυνίας.» Ο Gořab θεωρεί επίσης ότι η θέση των Νευρών (τους τοποθετεί μεταξύ του Μέσου Δνείπερου και του Μπουγκ), και εν μέρει των Βουδίνων ανατολικότερα, ταυτίζεται με εκείνη των Σταυάνων και μετέπειτα των Αντών.⁴⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι το έθιμο της λυκανθρωπίας που αναφέρει ο Ηρόδοτος για τους Νευρούς συσχετίστηκε με εκείνο για του Ψευδοκαισάρου για τους Σκλαβηνούς.⁴⁷ Σε αντιστοιχία με άλλες μαρτυρίες του Ηρόδοτου, ορισμένοι μελετητές στην τώως ΕΣΣΔ επιχείρησαν να συνδέσουν τους πρώιμους ανατολικούς Σλάβους με τους Σκύθες Σκόλοτες και κατ' επέκταση με προϊστορικούς πολιτισμούς, όπως ο Tripol'e και

λέγονται γάρ υπό Σκυθέων και Έλλήνων τών εν τῇ Σκυθικῇ κατοικημένων ὡς ἕτερος ἐκάστου ἅπαξ τῶν Νευρῶν ἕκαστος λύκος γίνεται ἡμέρας ὀλίγας καὶ αὐτίς ὀπίσω ἐς τῶντὸ κατίσταται. Ἐμὲ μὲν νυν ταῦτα λέγοντες οὐ πείθουσι, λέγουσι δὲ οὐδὲν ἤσσαν, καὶ ὁμνῶσι δὲ λέγοντες. (...) στο ἴδιο, 4.108: Βουδίνιοι δε, ἔθνος ἐὼν μέγα καὶ πολλὸν γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστί καὶ πυρρόν. (...) στο ἴδιο, 4.109: Οἱ μὲν γὰρ Βουδίνιοι ἐόντες αὐτόχθονες νομάδες τέ εἰσὶ καὶ φθειροτραγέουσι μῦνοι τῶν ταύτη, (...). Βλ. Gořab, *Origins* 281-282· Panzer, *Quellen* 10-11. Ο Πτολεμαῖος επίσης (*Γεωγρ.* 1.3.5.24) αναφέρει τους Βωδίνους στην περιοχή του ποταμού Δον: Καὶ παρὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Τανάιδος ποταμοῦ (...) καὶ πάλιν μεταξύ Πευκίων καὶ Βαστερνῶν Καρπιανοί, ὑπὲρ οὗς Γηουνοί, εἴτα Βωδινοί. Για τη συσχέτιση των χαρακτηριστικών των Βουδίνων με εκείνα των πρώιμων Σλάβων που αναφέρει ο Προκόπιος (*Ἰγέρ τῶν Πολέμων* 7.14.27, 358: (...) ἀλλ' ὑπέρυθροί εἰσιν ἅπαντες), βλ. Panzer, *Quellen* 14.

46. Kmietowicz, *Ancient Slavs* (βλ. σημ. 8) 22-23, σύμφωνα με τον οποίο οι Νευροί ήταν τμήμα των Venethi και αφομοιώθηκαν από τους Σλάβους. Gořab, *Origins* 281, 283-287, 292, ο οποίος τοποθετεί τους Νευρούς στην ανατολική Βολυνία και θεωρεί τους Βουδίνους ως «το ανατολικότερο τμήμα των Πρωτοσλάβων». Βλ. επίσης, Panzer, *Quellen* 13-14.

47. [Καισάρης] *Διάλογοι Τέσσαρες* II 110: Πῶς δ' ἐν ἐτέρῳ τμήματι ὄντες οἱ Σκλαυηνοὶ καὶ Φυσωνῖται, οἱ καὶ Δανούδιοι προσαγορευόμενοι, οἱ μὲν γυναικομαστοβοροῦσιν ἡδέως, διὰ τὸ πεπληρωῶσθαι τοῦ γάλακτος, μῶν δίκην τοῦς ὑποτίθους ταῖς πέτραις ἐπαράττοντες οἱ δὲ καὶ τῆς νομίμης καὶ ἀδιαβλήτου κρεωβορίας ἀπέχονται; Καὶ οἱ μὲν ὑπάρχουσιν αὐθάδεις, αὐτόνομοι, ἀνηγεμόνευτοι, συνεχῶς ἀναιροῦντες, συνεσθιόμενοι ἢ συνοδεύοντες, τῶν σφῶν ἡγεμόνα καὶ ἄρχοντα, ἀλώπεκας καὶ τὰς ἐνδρύμους κάττας καὶ μονιούς ἐσθιόντες, καὶ τῇ λύκων ὠρυγῇ σφᾶς προσκαλούμενοι· οἱ δὲ καὶ ἀδδηφαγίας ἀπέχονται, καὶ τῷ τυχόντι ὑποταττόμενοι καὶ ὑπεύκοντες. Βλ. Curta, *Slavs* (βλ. σημ. 2) 43-44, 325-326. Για τη θεώρηση της πληροφορίας ως έναν κοινό τόπο στις αρχαίες πηγές, βλ. Panzer, *Quellen* 13.

ο Trzcinięc, συνέχεια των οποίων (υποτίθεται ότι) αποτελούν ο Ζαρουμπίντσι και ο Τσέρνιαχοβ.⁴⁸

Από την παράθεση όλων των παραπάνω φαίνεται ότι η παράμετρος των Venethi στο ζήτημα της σλαβικής εθνογένεσης είναι ένας ιστοριογραφικός τόπος, ο οποίος καλλιεργήθηκε και από τη νεότερη ιστοριογραφία στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Θα πρέπει εξ αρχής να σημειωθεί ότι τόσο από τα κείμενα όσο και από τις ερμηνείες των ερευνητών παραμένουν πολλά ζητήματα ανοικτά γύρω από τον λαό (ή τη φυλετική ένωση) των Venethi στα ανατολικά της Germania Magna. Όπως παρατηρεί ο B. Panzer για τα αποσπάσματα του Ιορδάνη, «δεν είναι ξεκάθαρο εάν το όνομα Venethi είναι ένας γενικός εθνογραφικός όρος ή δηλωτικό γεωγραφικού χώρου ή υποδηλώνει μία πολιτική ή κρατική υπόσταση. Δεν διαφαίνεται επίσης εάν αυτά τα φύλα είχαν κοινή καταγωγή ή γλώσσα και δίνεται η εντύπωση πως πρόκειται για ένα όνομα τόσο γενικό όπως η Σκυθία και η Σαρματία.»⁴⁹

Σε κάθε περίπτωση, αυτό που επιβεβαιώνεται είναι ότι ο μελετητής της πρώιμης ιστορίας των Σλάβων πατά σε στέρεο έδαφος από τις αρχές του βου αιώνα και μετά χάρη στις πληροφορίες που παρέχουν πρωτίστως ο Προκόπιος και δευτερευόντως ο Ιορδάνης για τους Σκλαβηνούς και τους Άντες. Κατ' αρχήν, θα πρέπει να απορριφθεί η σύνδεση των Σλάβων του βου αιώνα μ.Χ. με τις μαρτυρίες του Ηρόδοτου τον 5ο π.Χ. αιώνα, καθώς η ιστορική εξέλιξη αυτών των φύλων είναι σχεδόν άγνωστη για μία χιλιετία, ενώ δεν είναι ξεκάθαρο και το όλο πλαίσιο των εθνολογικών ανακατατάξεων στην Ανατολική Ευρώπη σε τόσο μεγάλο βάθος χρόνου.⁵⁰ Σε ό,τι αφορά τους Venethi, οι σχετικές μαρτυρίες έδωσαν την αφορμή σε ιστορικούς του 19ου αιώνα (W. Surowiecki) να κάνουν λόγο για «τον μεγαλύτερο ευρωπαϊκό λαό στην ιστορία, εγκατεστημένο μεταξύ του Βιστούλα και του Βόλγα.»⁵¹ Ακόμη και σύγχρονοι ιστορικοί όμως, είδαν στους Venethi έναν λαό που εξαπλώθηκε στο σύνολο σχεδόν του ευρωπαϊκού χώρου.⁵² Ωστόσο, ο γεωγραφικός προσδιορισμός της εγκατάστασης των Venethi από τον 1ο έως τον 4ο αιώνα μπορεί να οριοθετηθεί σε γενικές γραμμές μεταξύ του Βιστούλα, της ανατολικής Βαλτικής και της ζώνης δάσους-στέπας της Ουκρανίας,⁵³ πιθανότατα όμως ο χώρος αυτός δεν αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο. Η πεποίθηση αυτή ενισχύεται και από την άποψη ότι οι περιοχές του

48. Βλ. Ηρόδ. 4.6· Schorkowitz, «Revision» (βλ. σημ. 36) 571-575.

49. Panzer, *Quellen* 23.

50. Βλ. επίσης Goehrke, *Frühzeit* 64.

51. Βλ. Curta, «Jordanes» 321.

52. Kmietowicz, *Ancient Slavs* (βλ. σημ. 8) 17, ο οποίος αποδίδει το όνομα της Βενετίας στους Venethi.

53. Goehrke, *Frühzeit* 66.

Μέσου Βιστούλα και του Μέσου Δνείπερου παρουσιάζουν διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά και δεν μπορούν να συναποτελούν την κοιτίδα των Σλάβων.⁵⁴ Πράγματι, ο υλικός πολιτισμός στον χώρο της Πομερανίας και του Βιστούλα (Μέσου και Κάτω) μεταβλήθηκε κατά τον 1ο και 2ο αιώνα μ.Χ. από την εγκατάσταση των Γότθων στην περιοχή και τη συνακόλουθη επέκταση του πολιτισμού Βίλμπαρκ.⁵⁵

Μία πιθανή αποτίμηση του ζητήματος, με αρκετά λογικά επιχειρήματα, μπορεί να έχει ως αφετηρία την προσέγγιση του F. Curta για τη σκοπιμότητα της χρήσης του εθνωνύμιου Venethi από τον Ιορδάνη. Ο Curta στρέφει το ενδιαφέρον του αφενός στις πηγές του Ιορδάνη και αφετέρου στην ερμηνεία τους για τα γεγονότα του 6ου αιώνα. Για το πρώτο θεωρεί ότι η βάση για το εθνογραφικό υλικό του Ιορδάνη ήταν το έργο του Τάκιτου, όμως για τον γεωγραφικό του προσδιορισμό ο Ιορδάνης χρησιμοποίησε δύο χάρτες, έναν της εποχής του Πτολεμαίου καθώς και την *Tabula Peutingeriana*, η οποία εμφανίζει τους Venedi στον χώρο του Κάτω Δούναβη. Ο Curta θεωρεί ότι ο Ιορδάνης προσάρμοσε τις μαρτυρίες των προγενέστερων συγγραφέων σε ζητήματα της εποχής του, όπως ήταν οι σλαβικές επιθέσεις στις βαλκανικές επαρχίες του Βυζαντίου. Σεβόμενος την ιστοριογραφική παράδοση με την παρουσίαση των Venethi ως ενός λαού που υφίσταται στα μέσα του 6ου αιώνα, ο Ιορδάνης δημιούργησε για το ακροατήριό του έναν κοινό τόπο για τους Σλάβους (Σκλαβηνούς και Άντες), καθώς τους συνέδεσε με τον λαό με τον οποίο συγκρούστηκαν οι Γότθοι τον 4ο αιώνα. Με άλλα λόγια, ο Ιορδάνης χρησιμοποίησε χαρτογραφικό υλικό και πληροφορίες που δεν ανταποκρίνονταν στα δεδομένα της εποχής του, αφού οι Venethi είχαν ήδη εκλείψει, προκειμένου να προσδιορίσει την καταγωγή και την αρχική πατρίδα των Σλάβων.⁵⁶ Παρεμφερής ως προς την απώτερη καταγωγή των Σλάβων είναι επίσης η μαρτυρία του Προκόπιου ότι οι Σκλαβηνοί και οι Άντες ονομάζονταν παλαιότερα *Σπόροι*.⁵⁷ Τέλος, το όνομα των Venethi στο

54. Mačinskij, «Erwähnung» 52.

55. Βλ. σχετικά Strzelczyk, «Bemerkungen» (βλ. σημ. 13) 1-17· Wolfram, *Goths* (βλ. σημ. 13) 36-42· Bierbrauer, «Goten» (βλ. σημ. 13) 9-20· M. Ołędzki, «The Wielbark and Przeworsk Cultures at the Turn of the Early and Late Roman Periods. The Dynamics of Settlement and Cultural Changes in the Light of Chronology», στο H. Friesinger και A. Stuppner (εκδ.), *Zentrum und Peripherie – gesellschaftliche Phänomene in der Frühgeschichte: Materialien des 13. internationalen Symposiums «Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum»*, Zwettl, 4.-8. Dezember 2000 (Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 57, Βιέννη 2004) 279-290· Ščukin, Kazanski και Sharov, *Mer noire* (βλ. σημ. 5) 13-19.

56. Curta, «Jordanes» 331, 334-336.

57. Προκόπιος, *Ἰστῶν ἱστορίαι* 7.14.29: Καὶ μὴν καὶ ὄνομα Σκλαβηνοῖς τε καὶ Ἄνταις ἐν τῷ ἀνέκαθεν ᾗν. Σπόρους γὰρ τὸ παλαιὸν ἀμφοτέρους ἐκάλουον, ὅτι δὴ σποράδην, οἶμαι,

έργο του Ιορδάνη φαίνεται ότι αποτέλεσε κοινό τόπο στη μετέπειτα δυτική ιστοριογραφία καθώς από τα μέσα του 7ου αιώνα και εξής παρατηρείται σε δυτικές πηγές, εκτός από τα ονόματα Sclavi και Sclaveni, η χρήση ονομάτων όπως Winedi, Veneti κ.ά. για τους Σλάβους (τότε ανατολικούς γείτονες των Φράγκων).⁵⁸

Η εξέταση των μαρτυριών του Ιορδάνη από τον Curta μας επιτρέπει να συνοψίσουμε τη σκοπιμότητα των πληροφοριών για τους Venethi γύρω από δύο άξονες που είναι α) η εξοικείωση του ακροατηρίου με τους νέους εισβολείς μέσω της ταύτισής τους με τον αρχαίο λαό των Venethi, και β) η προσπάθεια του Ιορδάνη να διαφοροποιηθεί από τον Προκόπιο και να δώσει μία διαφορετική διάσταση στην απώτερη καταγωγή των Σλάβων, σεβόμενος την ιστοριογραφική παράδοση.⁵⁹ Από την άλλη πλευρά ωστόσο, θα μπορούσαμε να προεκτείνουμε τη σκοπιμότητα αυτών των μαρτυριών σε δύο επίπεδα. Το πρώτο από αυτά σχετίζεται με την παραπάνω ιστοριογραφική παράδοση. Λαμβάνοντας υπόψη τη γοτθική καταγωγή του Ιορδάνη, ο τελευταίος φαίνεται ότι προτιμούσε να στηριχθεί σε μαρτυρίες ομοεθνών του, όπως ο Κασσιόδωρος, και να προβάλλει με αυτό τον τρόπο την αυθεντία της γοτθικής έναντι της «επίσημης» βυζαντινής ιστοριογραφίας, εκπρόσωπος της οποίας ήταν ο Προκόπιος. Το δεύτερο θα μπορούσε πιθανόν να αφορά έναν «ευσεβή πόθο» του ίδιου του συγγραφέα να θεμελιώσει ιστοριογραφικά έναν κοινό τόπο μέσω της χρήσης και ταύτισης του εθνωνύμιου Venethi με τους Σλάβους. Το σχήμα αυτό θα ήταν αντίστοιχο με την ήδη καθιερωμένη χρήση στους συγγραφείς της ύστερης Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα του εθνωνύμιου Σκύθες για τους νομαδικούς λαούς και θα αντικαθιστούσε εθνωνύμια της «επίσημης» ιστοριογραφίας, όπως Σκλαβηνοί, Γέτες κ.ά.

Πέρα από αυτές τις ερμηνείες ή υποθέσεις, το όλο ζήτημα έχει σημαντικές σύγχρονες ιστοριογραφικές παραμέτρους οι οποίες σχετίζονται αφενός με την «ανάδειξη» μίας σλαβικής χώρας ως κοιτίδας των Σλάβων και αφετέρου την απομόνωση

διεσκηνημένοι τὴν χώραν οἰκοῦσι. Βλ. Werner, «Herkunft» 578-579· Goehrke, *Frühzeit* 8· Curta, «Jordanes» 326-327· Barford, *Early Slavs* 36· Szmoniewski, «The Antes» 64.

58. Βλ. σχετικά Curta, «Jordanes» 321, 336-337· Barford, *Early Slavs* 28-29· R. Steinacher, «Wenden, Slawen, Vandalen. Eine frühmittelalterliche pseudologische Gleichsetzung und ihre Nachwirkungen», στο W. Pohl (εκδ.), *Die Suche nach den Ursprüngen. Von der Bedeutung des frühen Mittelalters* (Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 8, Βιέννη 2004) 329-330.

59. Curta, *Slavs* (βλ. σημ. 2) 43. Βλ. επίσης τη μελέτη του M. Kazanski («The Land of the Antes according to Jordanes and Procopius», στο F. Curta και B.-P. Maleon (εκδ.), *The Steppe Lands and the World beyond them: Studies in honor of Victor Spinei on his 70th birthday*, Ιάσιο 2013, 35-42), όπου επισημαίνεται ότι οι μαρτυρίες του Ιορδάνη αντανakλούν την πραγματικότητα κατά την περίοδο 490-520 ενώ εκείνες του Προκόπιου των μέσων του 6ου αιώνα.

των όποιων έξωθεν εθνολογικών προσμίξεων ή πολιτισμικών επιδράσεων, ιδιαίτερα γερμανικών, τάση που παρατηρείται έντονα κατά τις δύο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Στην Πολωνία π.χ. διαμορφώθηκαν δύο διαφορετικές θεωρίες μεταξύ των ερευνητών, αυτή των αυτόχθονων Σλάβων και, αντίθετα, των ετερόχθονων, σύμφωνα με την οποία οι Σλάβοι μετανάστευσαν στον χώρο της Πολωνίας από τα ανατολικά. Η πρώτη άποψη εκφράζεται κυρίως από τη λεγόμενη σχολή του Πόζναν και η δεύτερη από τη σχολή της Κρακοβίας.⁶⁰ Οι υποστηρικτές της πρώτης θεωρίας συνδέουν με τους Venethi ακόμη και τον προϊστορικό λουσατικό πολιτισμό (1300 με 600/500 π.Χ.) με κέντρο την περιοχή μεταξύ των ποταμών Όντερ και Μπουγκ, στον οποίο απαντούν τεφροδόχες υδρίες σε αγροτικές εγκαταστάσεις.⁶¹ Επίσης, από την εποχή της Περεστρόϊκα στην τέως Σοβιετική Ένωση και εντεύθεν τέθηκαν ξανά υπό εξέταση ποικίλα ιστορικά ζητήματα, μεταξύ άλλων και η καταγωγή των ανατολικών Σλάβων. Σε αυτό το πλαίσιο, επιχειρήθηκε η αναθεώρηση του λεγόμενου Σλαβοκεντρισμού (η θεωρία του Šafařík ότι οι σλαβικοί πολιτισμοί ήταν αυτόχθονες) και αντιμετωπίστηκε κριτικά η σύνδεση των ανατολικών Σλάβων με πολιτισμούς στους οποίους απουσιάζουν τα τυπικά χαρακτηριστικά των πρώιμων σλαβικών ευρημάτων και οι φορείς τους δεν είναι ευδιάκριτοι.⁶²

Οι μαρτυρίες του Ιορδάνη, όπως και η συγκριτική τους εξέταση με προγενέστερους συγγραφείς, δεν τεκμηριώνουν την υπόθεση ότι οι Venethi υπήρξαν οι πρόγονοι των Σκλαβηνών και των Αντών. Το μεγάλο ιστοριογραφικό χάσμα σχετικά με αυτούς αποτελεί ένα αντικειμενικό πρόβλημα στην αναζήτηση των Πρωτοσλάβων, ιδιαίτερα όταν δεν είναι επαρκώς γνωστές στις πηγές οι ανακατατάξεις που επέφερε η μεγάλη μετανάστευση των λαών κατά τον 4ο και 5ο αιώνα στις περιοχές ανατολικά του ποταμού Βιστούλα και βόρεια των ουκρανικών στεπών.

60. Για τους υποστηρικτές αυτών των απόψεων και τα επιχειρήματά τους βλ. διεξοδικότερα P.M. Barford, «Crisis in the Shadows: Recent Polish Polemic on the Origin of the Slavs», *SlAnt* 44 (2003) 121-155. Στο έργο του *Ιστορία του Πολωνικού Έθνους* στα τέλη του 18ου αιώνα, ο A. Naruszewicz τοποθέτησε τους Σκλαβηνούς, τους Άντες και τους Venethi του Ιορδάνη στον χώρο της Πολωνίας και τους θεώρησε ως προγόνους των Πολωνών. Βλ. Szmoniewski, «The Antes» 53.

61. T. Suliminski, «The Problem of the Origins of the Slavs», *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 75/1-2 (1945) 51-58 (κοιτίδα μεταξύ Όντερ και Μπουγκ, όπου και η θέση των Venethi)· Gołąb, *Origins* 268-269. Βλ. επίσης, Barford *et al.*, «Podlasie» (βλ. σημ. 12) 128-129· Goehrke, *Frühzeit* 73-75.

62. Schorkowitz, «Revision» (βλ. σημ. 36) 569-573, 595· Goehrke, *Frühzeit* 14, 55-57, 70· F. Curta, «From Kossinna to Bromley: Ethnogenesis in Slavic Archaeology», στο A. Gillett (εκδ.), *On Barbarian Identity. Critical Approaches to Ethnicity in the Early Middle Ages* (Studies in the Early Middle Ages 4, Turnhout 2002) 201-218.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΔΑΡΑΣ

Κατά συνέπεια, μαζί με τη γλωσσολογία, τον πρώτο λόγο στην αναζήτηση της αρχικής κοιτίδας των Σλάβων έχει η αρχαιολογία, η οποία με τη σειρά της καλείται να επιλύσει σύνθετα ζητήματα, όπως οι επιδράσεις (και το εύρος αυτών) από γειτονικούς μη σλαβικούς λαούς και πολιτισμούς στα ευρήματα του Κολότσιν, του Κόρτσακ και του Πένκοβκα. Το έργο αυτό είναι δυσχερές, καθώς δεν υπάρχει κάποιος υλικός πολιτισμός που να συνδέεται ανεπιφύλακτα με τους Venethi. Ο αρχικός εντοπισμός των τριών πρώιμων σλαβικών πολιτισμών στην ενδοχώρα της πρώην ΕΣΣΔ και ο γεωγραφικός προσδιορισμός των Venethi πιθανότατα στην περιοχή του Κάτω Βιστούλα και της ανατολικής Βαλτικής δεν επιτρέπουν βάσιμες υποθέσεις ούτε για την επιβίωση των Venethi μετά τον 4ο αιώνα ούτε και για τη θεώρησή τους ως προγόνων των Σλάβων.

Γεώργιος Καρδαράς
Κύριος Ερευνητής ΙΙΕ/ΕΙΕ
gkardaras@eie.gr

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

- Barford, *Early Slavs*: B.P.M. Barford, *The Early Slavs. Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe* (Νέα Υόρκη 2001).
- Curta, «Jordanes»: F. Curta, «Hiding Behind a Piece of Tapestry: Jordanes and the Slavic Venethi», *JbGOst* 47 (1999) 321-340.
- Goehrke, *Frühzeit*: C. Goehrke, *Frühzeit des Ostslaventums* (Erträge der Forschung 277, Ντάρμστατ 1992).
- Gołąb, *Origins*: Z. Gołąb, *The Origins of the Slavs: A Linguist's View* (Colombus 1992).
- Mačinskij, «Erwähnung»: D.A. Mačinskij, «Die älteste zuverlässige urkundliche Erwähnung der Slawen und der Versuch, sie mit den archäologischen Daten zu vergleichen», *EthS* 6 (1974) 51-70.
- Panzer, *Quellen*: B. Panzer, *Quellen zur slavischen Ethnogenese: Fakten, Mythen und Legenden (Originaltexte mit Übersetzungen, Erläuterungen und Kommentaren)* (Heidelberger Publikationen zur Slavistik/Linguistische Reihe 14, Φρανκφούρτη 2002).
- Schramm, «Venedi»: G. Schramm, «Venedi, Antes, Sclaveni, Sclavi: Frühe Sammelbezeichnungen für slawische Stämme und ihr geschichtlicher Hintergrund», *JbGOst* 43 (1995) 161-200.
- Szmoniewski, «The Antes»: B.S. Szmoniewski, «The Antes: Eastern 'Brothers' of the Slavenes?», στο F. Curta (εκδ.), *Neglected Barbarians* (Studies in the Early Middle Ages 32, Turnhout 2010) 53-82.
- Werner, «Herkunft»: R. Werner, «Zur Herkunft der Anten. Ein ethnisches und soziales Problem der Spätantike», στο W. Eck, H. Galsterer και H. Wolff (εκδ.), *Studien zur Antiken Sozialgeschichte. Festschrift F. Vittinghoff* (Κολωνία - Βιέννη 1980) 573-595.

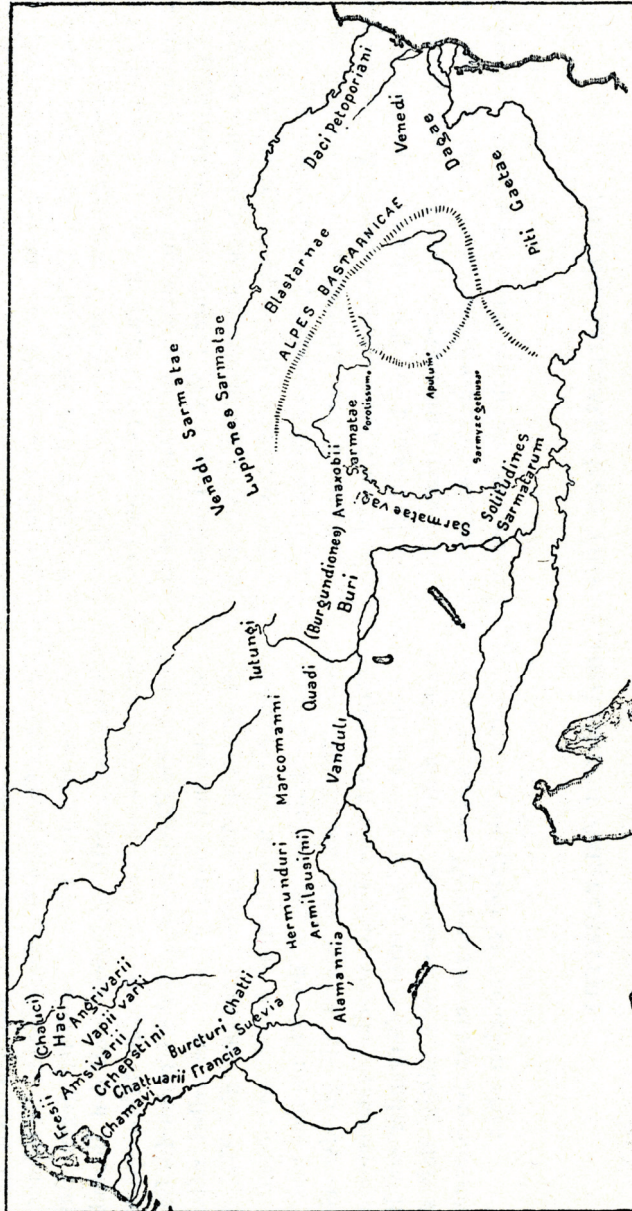
Summary

Regarding the question of the ethnogenesis and the cradle of the Slavs, the paper considers the information on the «forgotten» people of Venethi in Jordanes' *Getica*, dated to the mid-sixth century A.D. The critical approach of Jordanes' testimonies, the examination of references to the Venethi from ancient authors such as Plinius the Elder, Tacitus and Ptolemaios (sources placing the Venethi/Venedi in the area of the river Vistula) and the geographical location of the people in *Tabula Peutingeriana* is attempted. Moreover, the paper tackles the views of some scholars on the correlation of the Venethi-ancestors of the Early Slavs (Sclaveni and Antes) with ancient tribes mentioned by Ptolemaios (Stauanoi, Souobenoï) and Herodotus (Neuroi, Boudinoi) in an attempt to establish a continuity between these tribes and the Early Slavs. Reference is made also to historiographical approaches on the Venethi question by the «romantic» historians of the nineteenth century up to today, as well as to the importance of the Venethi and certain ancient cultures in the development of national historiography in Slavic countries. The connection of the Venethi with the Early Slavs is rejected, taking into account the plausible placement of the former in the Lower Vistula and Baltic Sea areas, as well as, the appearance of the early Slavic cultures, namely Koločin, Korčak and Pen'kovka, in the area of modern Russia, Ukraine and Belarus.

ΟΙ VENETHI ΣΤΑ ΓΕΤΙΚΑ ΤΟΥ ΙΟΥΡΑΝΗ

1) Χάρτης που απεικονίζει τη Magna Germania κατά τον πρώιμο 2ο μ.Χ. αιώνα, σύμφωνα με την περιγραφή του Τάκτου. Στα βορειοανατολικά της όρια διακρίνονται οι Venethi/Ουενέδοι. Πηγή: A. G. Findlay, *A Classical Atlas of Ancient Geography*, New York, Harper and Brothers, 1849.

2) Η θέση των Venedi Sarmatae και των Venedi στην *Tabula Peutingeriana*, πηγή: K. Miller, *Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana* (Στουτγάρδη 1916) VII, b, στήλη 614.